

Martinas Malužinas*

**NATASZA LUBIK-RECZEK, IZABELA KAPSA,
MAGDALENA MUSIAŁ-KARG, ELEKTRONICZNA
PARTYCYPACJA OBYWATELSKA W POLSCE.
DEKLARACJE I OPINIE POLAKÓW NA TEMAT
E-ADMINISTRACJI I E-GŁOSOWANIA,
WYDAWNICTWO UNIwersYTETU IM. ADAMA
MICKIEWICZA W POZNANIU, POZNAŃ 2020, 258 SS.**

Książka pt. *Elektroniczna partycypacja obywatelska w Polsce. Deklaracje i opinie Polaków na temat e-administracji i e-głosowania* autorstwa Nataszy Lubik-Reczek, Izabeli Kapsy i Magdaleny Musiał-Karg – stanowiąca przedmiot niniejszej recenzji – jest istotnym głosem w bieżącej dyskusji na temat wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych¹ w procesie transformacji demokracji w kierunku elektronicznym. Przedstawiona do recenzji książka dotyczy jednego z najistotniejszych obszarów badawczych we współczesnej politologii – e-partycypacji, która ma dwa powiązane ze sobą znaczenia: pierwsze – *sensu largo* dotyczy włączenia obywateli w proces podejmowania decyzji za pomocą ITC (np. w formie wyborczym przez głosowanie elektroniczne lub internetowe²),

* Uniwersytet Szczeciński, e-mail: martinasmalužinas@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2772-9534.

¹ Technologie informacyjno-komunikacyjne (w skrócie ICT, z ang. *information and communication technologies*) to zespół środków: systemów, urządzeń (m.in. komputery, tablety, serwery), mediów komunikacyjnych (m.in. sieci bluetooth, Internet, sieci bezprzewodowe, telefonia komórkowa i satelitarna), instrumentów (oprogramowanie) oraz usług przetwarzających, gromadzących i przesyłających informacje w formie elektronicznej. Po raz pierwszy pojęcie to zostało użyte przez D. Stevensona w jego monografii. Zob. D. Stevenson, *Information and communications technology in UK schools: An independent inquiry*, London 1997.

² Głosowanie internetowe to każdy system, który pozwala ludziom głosować w wyborach lub referendach z dowolnego urządzenia podłączonego do Internetu, usług przetwarzających, gromadzących i przesyłających informacje w formie elektronicznej. Po raz pierwszy termin ten został użyty przez D. Stevensona. D. Stevenson, *op. cit.*

drugie – *sensu stricto* oznacza, że e-partycypacja to wykorzystywanie ITC w administracji publicznej jako narzędzi pośredniczących i przekształcających relacje na linii państwo – obywatel, który służy temu samemu celowi – włączeniu lub zwiększeniu w tym procesie udziału obywateli (e-administracja³, za pomocą której dostarczane są informacje i usługi publiczne drogą elektroniczną). Obejmuje więc całe spektrum działań realizowanych przez organy państwa w celu włączenia swoich obywateli w proces partycypacji obywatelskiej za pomocą ITC.

W kontekście teoretycznym *sensu largo* elektroniczne głosowanie, jak i e-administrację należy postrzegać jako wymiary e-demokracji. Nie ma jednej obowiązującej definicji e-demokracji, brak jest także zgodności co do jej zakresu i tego, jakiego rodzaju aktywności powinny być do niej zaliczane. Natomiast duża część badaczy tego problemu wskazuje, iż na elektroniczną demokrację składa się wykorzystanie ICT w celu zwiększenia uczestnictwa obywateli w demokratycznym procesie podejmowania decyzji (*e-participation*) oraz w wyborach (*e-voting*).

Tematyka elektronicznej partycypacji obywatelskiej jest niezwykle istotna z punktu widzenia zachodzących procesów cyfryzacji. Warto dodać, że również pandemia COVID-19 zintensyfikowała debatę publiczną na temat konieczności zagwarantowania bezpieczeństwa zdrowotnego w kontekście zaangażowania obywateli w życie publiczne – temu miałyby służyć wdrożenie wielu rozwiązań opartych na ICT. W dobie ograniczeń (m.in. w kontaktach społecznych) spowodowanych pandemią COVID-19 konieczna była szybka i adekwatna reakcja administracji publicznej na potrzeby obywateli. Od początku pandemii niemające zainteresowanie tym obszarem w naukach społecznych, a także aktualność zagadnienia w szeroko rozumianej polityce – wydają się głównymi motywami uzasadniającymi podjęcie przez Autorki badań nad tą problematyką.

Recenzowana książka jest trzecią z cyklu monografii zrealizowanych w ramach grantu *E-voting jako alternatywna procedura głosowania w elekcjach państwowych. Doświadczenia wybranych państw a perspektywy wdrożenia e-głosowania w Polsce*, finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki (UMO-2014/15/B/HS5/01358). Pozostałe dwie prace: *Alternatywne metody głosowania w opiniach Polaków. Postawy i poglądy względem wybranych form partycypacji w wyborach* (autorki: Izabela Kapsa, Magdalena Musiał-Karg)⁴ oraz *Elektroniczne*

³ E-administracja to także administracja, w której powszechnie są wykorzystane technologie informatyczne i komunikacyjne do usprawnienia realizacji zadań publicznych, głównie poprzez udostępnienie w kanałach elektronicznych usług publicznych (tzw. e-usług) wspierających realizację tych zadań.

⁴ I. Kapsa, M. Musiał-Karg, *Alternatywne metody głosowania w opiniach Polaków. Postawy i poglądy względem wybranych form partycypacji w wyborach*, Poznań 2020.

głosowanie w opiniach Polaków. Postawy i poglądy na temat e-voting (autorstwa Magdaleny Musiał-Karg)⁵ są uzupełnieniem badań przedstawionych w recenzowanej książce. Publikacja będąca przedmiotem recenzji została wydana na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w roku 2020.

Struktura pracy obejmuje trzy rozdziały, które mają charakter syntetyczny. Pracę uzupełniają wstęp, zakończenie, bibliografia, spis schematów, spis map, spis tabel, spis wykresów, załączniki: kwestionariusz ankiety i informacje o projekcie oraz wybranych publikach powstałych w jego ramach.

Podjęty w książce problem badawczy został dokładnie nakreślony w części wstępnej pracy. Autorki zaznaczyły, iż celem badawczym jest poznanie opinii i deklaracji Polaków na temat elektronicznej administracji oraz głosowania elektronicznego postrzeganych jako przejaw czynnej partycypacji obywatelskiej w procedurach demokratycznych. Za cel poboczny obrały Autorki przedstawienie omawianego zagadnienia związanego z partycypacją obywatelską i jej ewolucją w kierunku e-partycypacji w aspekcie teoretycznym.

We wstępie Autorki dokonały także obszernego uzasadnienia podjęcia pracy oraz przedstawiły stan badań nad elektroniczną partycypacją obywatelską. Należy podkreślić, że Autorki publikacji wykorzystwały obszerny zbiór literatury przedmiotu zarówno proweniencji polskiej, jak i obcojęzycznej. Znaczna część źródeł, które okazały się konieczne w procesie badawczym, zostały pozyskane w trakcie kwerend i eksploracji przeprowadzonych w archiwach i bibliotekach zagranicznych, co stanowi duży atut niniejszej pracy.

Rozdział pierwszy, zatytułowany *Elektroniczna partycypacja obywatelska jako przedmiot badań i analiz*, jak sam tytuł wskazuje, jest rozdziałem teoretycznym. Autorki skoncentrowały się w nim na analizie pojęć e-demokracja, e-partycypacja i jej narzędzie oraz jej form, takich jak *e-government* i *e-voting*. Było to konieczne dla dalszych rozważań. Ponadto przeanalizowano ewolucję partycypacji w kierunku partycypacji elektronicznej z uwzględnieniem uwarunkowań towarzyszących temu procesowi. Dodatkowo w tym rozdziale – w perspektywie komparatystycznej – zaprezentowano wskaźniki e-administracji na świecie, ukazując tu także stan aktualny tego obszaru działalności państwa polskiego

⁵ M. Musiał-Karg, *Elektroniczne głosowanie w opiniach Polaków. Postawy i poglądy na temat e-voting*, Poznań 2020; M. Malužinas, M. Górny, recenzja książki: Magdalena Musiał-Karg, *Elektroniczne głosowanie w opiniach Polaków. Postawy i poglądy na temat e-voting*, Wydawnictwo Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2020, ss. 253 – „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne”, nr 2/2021.

oraz głównych instrumentów i podstaw prawnych elektronicznej administracji – w ujęciu analizy instytucjonalno-prawnej.

W rozdziale drugim *Metodologia*, oprócz przedstawienia warsztatu badawczego, przyjęto trzy główne i kilka pomocniczych hipotez badawczych. Zarówno tezy, hipotezy, jak i sformułowane pytania badawcze świadczą o wielkiej dociekliwości badawczej Auterek. Jednocześnie w tej części pracy zaznaczono, iż celem analizy empirycznej tak sformułowanego problemu było uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania badawcze: czy Polacy korzystają i czy chcieliby korzystać z narzędzi elektronicznej administracji? jakie są opinie Polaków na temat e-głosowania i czy chcieliby skorzystać z tej metody oddawania głosu w wyborach? czy czas poświęcony na korzystanie z internetu różnicuje opinie badanych na temat e-administracji i e-głosowania? Przeprowadzone badania sondażowe umożliwiły przeanalizowanie odpowiedzi uzyskanych w badaniu ankietowym i wyciągnięcie wniosków. Tak wyznaczone cele i zadania w niniejszej publikacji implikowały konieczność zastosowania zróżnicowanych metod i narzędzi badawczych. W dalszej części tego rozdziału przedstawiono metody analizy statystycznej, na której opiera się część praktyczna. Autorki, projektując i przeprowadzając badania ilościowe (badanie ankietowe na reprezentatywnej ogólnopolskiej próbie losowej), uwzględniły różne zmienne demograficzne oraz polityczne. Dzięki temu możliwe było zweryfikowanie, czy i w jaki sposób te zmienne mogą oddziaływać na postawę ankietowanych względem instrumentów e-administracji i e-głosowania.

W trzeciej i ostatniej części *Deklaracje i opinie Polaków na temat e-administracji i e-głosowania. Analiza wyników badania*, która ma charakter empiryczny, Natasza Lubik-Reczek, Izabela Kapsa i Magdalena Musiał-Karg zaprezentowały analizę wyników badań na temat elektronicznej administracji oraz elektronicznego głosowania w Polsce. Celem tego rozdziału było przeanalizowanie odpowiedzi ankietowanych w zakresie ich atrybutów demograficznych, takich jak: płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania, województwo zamieszkania, status zawodowy, oraz preferencji politycznych, m.in. wyrażanych poparciem dla partii politycznych w ostatnich wyborach do ciała przedstawicielskiego w roku 2015 oraz deklarowanym potencjalnym wyborem w momencie przeprowadzenia badania, jak również poglądami politycznymi w kategoriach klasycznego podziału lewica – prawica oraz udziałem w wyborach.

Dodatkową wartością recenzowanej publikacji jest zaprezentowanie wskaźnika poparcia dla *e-voting* oraz e-administracji, który został skonstruowany na podstawie wyników badań statystycznych.

Wyniki przeprowadzonych badań pozwoliły Autorkom zweryfikować pozytywnie większość hipotez badawczych oraz sformułować inte-

resujące wnioski. Badania dowiodły, że deklaracje i opinie Polaków na temat elektronicznej administracji i e-głosowania różnią się w zależności od demograficznych atrybutów osób badanych, takich jak: wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania (miasto/wieś), województwo zamieszkania oraz status zawodowy. Nietypowym, aczkolwiek interesującym faktem jest to, iż zmienną nieróżnicującą tychże opinii, jak adekwatnie do badań przyjęto, okazała się płeć, aczkolwiek z pewnymi wyjątkami. Szczególne konkluzje z badań zmiennych demograficznych pozwalają wnioskować, że płeć w niedużym stopniu różnicuje opinie ankietowanych. Autorki wykazały także, że respondenci z grup wiekowych 25–34 oraz 35–44 korzystają lub deklarują chęć skorzystania z usług e-administracji częściej niż osoby ze starszych i najstarszych grup wiekowych. Podobne obserwacje odnotowano w stosunku do e-głosowania, odnotowując najwyższy wynik w grupie wiekowej 35–44, najniższe natomiast z najstarszej grupy badanych. Można więc stwierdzić, że jest to rezultatem tego, że osoby młode i w średnim wieku są lepiej zaznajomione z nowoczesnymi technologiami i chętniej korzystają z różnego rodzaju innowacyjnych technologii cyfrowych. Wnioski Auterek świadczą o utrzymującym się trendzie w kierunku rozwoju i powszechnym dostępie do technologii informacyjno-komunikacyjnych, które przyczyniają się do ich popularności w środowisku młodych ludzi. Wszakże korzystanie z nowych technologii jest bardziej domeną młodszych niż starszych wyborców. Prawdliwość ta widoczna jest również w opiniach i deklaracjach na temat głosowania przez internet.

Jeśli chodzi o zmienne o charakterze politycznym, odnotowano ich widoczny wpływ na opinie respondentów na temat elektronicznej administracji i e-głosowania, możliwości jego implementacji i deklaracji co do ewentualnego skorzystania z usług e-administracji i *e-voting*. Autorki wykazały, że najwięcej zwolenników stosowania narzędzi elektronicznych jest wśród osób deklarujących swoje poglądy jako „lewicowe” lub „liberalne”. Osoby o poglądach bardziej prawicowych częściej wskazywały odpowiedzi i deklarowały postawy bardziej sceptyczne względem e-głosowania i e-administracji, preferując tradycyjne formy partycypacji obywatelskiej. Dodatkowo Autorki zaznaczyły w swoich konkluzjach, że respondenci sympatyzujący z partiami i ugrupowaniami bardziej prawicowymi są zwykle mniej otwarci na to, aby narzędzia elektroniczne były dostępne dla wszystkich Polaków.

Dzięki tak prowadzonym badaniom nakreślony został niezwykle interesujący portret zwolenników i przeciwników stosowania narzędzi elektronicznych w obszarze partycypacji obywatelskiej w Polsce. Powyższe wnioski sformułowane na podstawie przeprowadzonej analizy

empirycznej umożliwiają pozyskanie istotnej wiedzy o deklaracjach i opiniach badanych Polaków na temat elektronicznej administracji oraz elektronicznego głosowania. Jest to szczególnie istotne – ze względu na pandemię COVID-19 – z punktu widzenia organizowania życia społeczno-publicznego w warunkach utrudnionych bezpośrednich kontaktów międzyludzkich, zagrożeń epidemiologicznych, często długotrwałych *lockdown'ów*, katastrof naturalnych czy zdarzeń nadzwyczajnych (m.in. aktów terroru, działań wojennych i klęsk humanitarnych), co zmusza elity polityczne do przeniesienia większości obszarów życia do internetu.

Prawidłowości wskazane w wyniku przeprowadzonych badań mogą stanowić istotne wskazówki zarówno dla polityków, jak i ekspertów, praktyków, którzy zajmują się wykorzystaniem nowych technologii w systemach demokratycznych, ze szczególnym uwzględnieniem procesów wyborczych (*i-voting*) oraz elektronicznej administracji w Polsce. Tematyka badań Auterek jest innowacyjna, a wyniki badań wypełniają lukę badawczą w obszarze innowacji wyborczych oraz elektronicznych usług publicznych w Europie i na świecie, co jest szczególnie uzasadnione w czasach pandemii oraz w erze popandemicznej.

Należy również zaznaczyć, iż Autorki recenzowanej książki skoncentrowały swoją uwagę na problemach, które w Polsce nie zostały dotychczas szczegółowo przeanalizowane, a niniejsza publikacja stanowi jedną z nielicznych polskojęzycznych monografii w całości poświęconych elektronicznym usługom w polityczno-administracyjnym obszarze funkcjonowania społecznego człowieka.

O ponadprzeciętnych walorach publikacji stanowią przede wszystkim jej aktualność, ranga podjętej tematyki, duża wartość naukowa, nowatorski charakter, a oprócz tego jasny i klarowny język, jakim została napisana monografia. Uznanie budzi także bardzo dobrze opracowany warsztat naukowy, co tylko potwierdza ogromną wiedzę metodologiczną oraz świadomość Auterek, co jest ważne w badaniach politologicznych. Publikację cechuje wysoki poziom kultury badawczej, przejawiający się w samoświadomości i przedstawieniu warstwy teoretycznej, metodologicznej i umiejętności wykorzystania tego w procesie rozwiązywania tak ważnego problemu badawczego. Praca Nataszy Lubik-Reczek, Izabeli Kapsy i Magdaleny Musiał-Karg – z uwagi na swoją tematykę, aktualność oraz sposób prowadzonych badań i sformułowane na tej podstawie wnioski – może być uznana za wzorcowy podręcznik przydatny w edukacji w zakresie innowacji wyborczych i administracji elektronicznej. Jest nie tylko wartościową publikacją naukową, ale może być przydatna dla tych, którzy zainteresowani są wdrażaniem ICT w różnych obszarach funkcjonowania państwa i społeczeństwa.

Należy podkreślić, iż recenzowana publikacja stanowi cenny wkład w rozwój dyscypliny nauki o polityce i administracji i zasługuje na wydanie w wersji anglojęzycznej, co umożliwiłoby zapoznanie się z wynikami badań badaczom i praktykom z zagranicy. Wydaje się bowiem, że współcześnie tematyka zastosowani ICT w przestrzeni państwowej będzie nadal dynamicznie się rozwijać i spotykać z coraz większym zainteresowaniem.

Bibliografia

- Kapsa I., Musiał-Karg M., *Alternatywne metody głosowania w opiniach Polaków. Postawy i poglądy względem wybranych form partycypacji w wyborach*, Poznań 2020.
- Malužinas M., Górny M., recenzja książki: Magdalena Musiał-Karg, *Elektroniczne głosowanie w opiniach Polaków. Postawy i poglądy na temat e-voting*, Wydawnictwo Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2020, ss. 253 – „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne”, nr 2/2021, DOI 10.14746/ssp.2021.2.9.).
- Musiał-Karg M., *Elektroniczne głosowanie w opiniach Polaków. Postawy i poglądy na temat e-voting*, Poznań 2020.
- Stevenson D., *Information and communications technology in UK schools: An independent inquiry*, London 1997.